نقض نیابتی کپی‌رایت در حقوق ایران و آمریکا

حامد نجفی[۱]، محمود صادقی[۲*]، مرتضی شهبازی‌نیا[۳]

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
۲. دانشیار حقوق مالکیت فکری، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
۳. دانشیار حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

دریافت: ۱۳۹۷/۱۰/۱۰ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۲/۱۱

چکیده

در نظام حقوقی آمریکا، دادگاه‌ها، با استفاده از نظریه نقض نیابتی کپی‌رایت و با هدف نیل به توسعه فرهنگی، مسؤولیت ناشی از نقض کپی‌رایت را بر کسانی که به نحو غیرمستقیم، در شکل‌گیری آن نقش دارند، تحمیل می‌کنند. در این نظام، با احراز کنترل یکی بر دیگری و کسب منفعت مالی ناشی از نقض برای شخص واجد کنترل، مسؤولیت نیابتی به نحو تضامنی، اثبات می‌شود. در فقه و حقوق ایران، نظریه عمومی مسؤولیت نیابتی وجود ندارد و مصادیق نقض نیابتی، مشمول قواعد عمومی مسؤولیت مدنی، همچون، اجتماع مباشر و سبب می‌باشند، که بنا بر نظر مشهور فقها، منتهی به مسؤولیت مباشر خواهد شد، مگر آنکه سبب در نظر عرف، اقوی محسوب شود. با توجه به نقش نظام کپی‌رایت در توسعه فرهنگی جوامع، توصیه می‌شود دادگاه‌های ایرانی، ضمن توسعه مفهوم اقوی بودن سبب، در برخی موارد، امکان تحمیل مسؤولیت بر کسانی را که ابزار نقض کپی‌رایت را تهیه می‌کنند، فراهم کنند. در این تحقیق تلاش می‌شود با روش توصیفی تحلیلی و اشاراتی به برخی نوظام‌های حقوق نوشته مانند آلمان و فرانسه، مفهوم و شرایط نقض نیابتی کپی‌رایت در آمریکا و ایران تبیین شود.

---

* نویسنده مسؤول مقاله: Email: sadegh_m@modares.ac.ir

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

واژگان‌کلیدی: نقض نیابتی، کپی‌رایت، اجتماع مباشر و سبب، نظارت، منفعت مالی.

۱. مقدمه

روابط حاکم افراد در جامعه‌ی کنونی، در برخی موارد، چالش‌ها خاصی را برای صاحبان حقوق فکری به ویژه کپی‌رایت ایجاد کرده است؛ برای مثال، ممکن است کسی با هدف پخش و اجرای موزیک‌های ناقض حق، سالنی را تأسیس کند و با استفاده از هنرمندان مجریِ ناقض حق، درآمد خود را افزایش داده و در عین حال، از مسؤولیت بگریزد. در این صورت، طبق اصل شخصی بودن مسؤولیت، هنرمند مجری، ناقض حق محسوب می‌شود و مسؤول جبران خسارت خواهد بود؛ اما آیا نمی‌توان مالک سالن را نیز در جرگه مسؤولان آورد؟

شناسایی مسؤولیت برای مالک سالن، مخالف اصل شخصی بودن مسؤولیت است، وانگهی او نقش مستقیمی در نقض کپی‌رایت ندارد و تحمیل مسؤولیت بر وی با مانع قانونی روبرو خواهد بود، چراکه در قانون کپی رایت ۱۹۷٦ آمریکا، مسؤولیت چنین افرادی، مورد تصریح مقنن قرار نگرفته است. با این همه، دادگاه‌های آمریکایی با شناسایی مسؤولیت تضامنی برای کسانی که به نحو غیرمستقیم در ورود خسارت به صاحبان آثار، نقش دارند، ضمن برقراری عدالت اصلاحی[۱] بین منتفع و زیاندیده، موجب افزایش انگیزه افراد به منظور احتیاط بیشتر در خصوص آثار واجد کپی‌رایت شده است. بدینسان، برقراری چنین مسؤولیتی، تحکیم حقوق صاحبان آثار را نیز به دنبال دارد (Grossman, 2005,p. 365.).

قلمرو برقراری عدالت اصلاحی و حمایت از حقوق صاحبان آثار، بی حد و حصر نیست و این امر تا جایی ممکن است که منافع عمومی با مخاطره مواجه نشود؛ تحمیل خطر مسؤولیت بی‌قید و شرط بر فعالیت‌های عمومی، موجب آسیب‌پذیری تجارت

---

۱. Corrective Justice.

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

می‌شود و کار و تولید با اختلال مواجه خواهد شد. بنابراین، حکم به مسؤولیت نیابتی در نظام حقوقی آمریکا، مشروط به وجود دو عامل می‌باشد؛ ۱) رابطه موجد حق و توانایی کنترل فعالیت ناقض حق، برای مسؤول نیابتی؛ ۲) کسب منفعت مالی ناشی از نقض برای مسؤول نیابتی (Holf, 2011,p. 182-185).

این دو شرط، برقراری موازنه میان حقوق افراد جامعه و صاحبان آثار را ممکن می‌سازد.

در فقه امامیه و حقوق ایران، قاعده مشابهی وجود ندارد؛ با این حال، فقه و حقوق ایران، با مسؤولیت نیابتی بیگانه نیست، هرچند، عین این مفهوم و آثار و شرایط خاص آن در فقه و حقوق ایران، یافت نمی‌شود اما مصادیق مختلف مسؤولیت‌های ناشی از فعل غیر که در فقه (حلی، ١٤٠٤، ص ٣٠-٢٢٩) و حقوق ایران (صفایی، رحیمی، ١٣٨٩، ص ٢٦٣-٦٤) نیز منعکس شده، بی‌شباهت به مسؤولیت نیابتی در نظام حقوقی آمریکا نیست. بنابراین، آنچه در نظام حقوقی آمریکا، تحت عنوان مسؤولیت نیابتی، مورد بررسی قرار می‌گیرد، در فقه و حقوق ایران، از انواع مسؤولیت‌های ناشی از فعل غیر است و مشمول احکام آن خواهد بود.

پرسش اساسی تحقیق حاضر این است که دادگاه‌های آمریکایی با تحقق چه شرایطی، حکم به شناسایی نقض نیابتی و مسؤولیت ناشی از آن در فرض نقض کپی‌رایت کرده‌اند و در فقه امامیه و حقوق ایران، در مواجه با وضعیت‌های مشابه، چه موضعی اتخاذ می‌شود.

بنابراین با بهره‌گیری از روش توصیفی تحلیلی تلاش می‌شود ابتدا، مفهوم نقض نیابتی کپی‌رایت تبیین می‌شود، سپس، شرایط تحقق آن در نظام حقوقی آمریکا مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد و در پایان، موضع فقه امامیه و حقوق ایران در این زمنیه مشخص و پیشنهادات مقتضی ارائه می‌شود.

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

۲. طرح بحث و تعیین جایگاه آن

در نظام حقوق مالکیت فکری آمریکا، مبتنی بر اصول کامن‌لا و بر اساس نوع فعل زیانبار واقع‌شده دو قسم نقض وجود دارد؛ نقض مستقیم و نقض غیرمستقیم. نقض مستقیم زمانی واقع می‌شود که شخص یکی از حقوق انحصاری صاحب حق را بدون کسب مجوز موردبهره‌برداری قرار می‌دهد. این نوع نقض، مسؤولیت محض ناقض را به دنبال دارد و حدوث آثار آن منوط به اثبات تقصیر ناقض نیست. در مقابل، نقض غیرمستقیم که شامل نقض مشارکتی، نقض انگیزشی و نقض نیابتی می‌شود، محرز نمی‌شودد مگر آنکه عمد یا تقصیر خوانده (در فرض نقض مشارکتی و انگیزشی) یا رابطه موجد حق کنترل و نظارت به ضمیمه حصول منفعت مالی برای خوانده (نقض نیابتی) اثبات شود (رک بادینی، نجفی، ۱۳۹٦، ص ٤۲-۹)؛ بنابراین، مسؤولیت ناشی از نقض مشارکتی و انگیزشی کپی‌رایت مبتنی بر تقصیر است که اصولاً به موجب معیارهایی مانند «علم» و «کنترل» به دست می‌آید، اما مسؤولیت ناشی از نقش نیابتی یا مسؤولیت نیابتی ناشی از نقض کپی‌رایت، محض و مطلق است و در احراز آن عنصر «تقصیر» مدخلیتی ندارد (Batholomew, tehranian, 2006, p.1366). به دلیل وجود عنصر تقصیر در مسؤولیت مشارکتی و انگیزشی، این مسؤولیت‌ها در حقیقت شخصی تلقی می‌شوند اما مسؤولیت نیابتی، کاملاً ناشی از فعل غیر است و ادله اقتصادی وجود این نوع مسؤولیت را در نظام حقوقی آمریکا توجیه می‌کند. بر این اساس، بحث حاضر، به بررسی یکی از انواع مسؤولیت‌های غیرمستقیم اختصاص دارد؛ این نوع مسؤولیت، محض و مطلق است و تقصیر خوانده نقشی در آن ندارد و ناشی از فعل غیر به حساب می‌آید.

۳. تعیین جایگاه بحث در حقوق ایران

بدیهی است که مطابق نظام حقوقی ایران، شرط مسؤولیت مسبب، وجود تقصیر است؛ (کاتوزیان، ۱۳۸۲، ص ۱٦۱؛ امامی، ۱۳۷۰، ص ۳۹۳) تحقق عنوان نقض مشارکتی و

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

انگیزشی نیز مستلزم احراز علم یا عمد خوانده (تقصیر) است. بنابراین، در فرض تحقق نقض مشارکتی و انگیزشی حقوق فکری، می‌توان گفت که خوانده مسبب نقض بوده است و قضیه تابع قواعد تسبیب در خسارت خواهد بود.

مصادیق بازر نقض نیابتی در حقوق ایران که البته با عنوان مسؤولیت ناشی از فعل غیر توصیف می‌شوند، شامل مسؤولیت سرپرستان ناشی از فعل صغار و مجانین، مسؤولیت کارفرما در قبال خسارات کارگران به اشخاص ثالث می‌شوند. بر خلاف نظام حقوقی آمریکا، چنین مسؤولیتی نیز مطابق قانون مسؤولیت مدنی ۱۳۳۹ ایران، مبتنی بر تقصیر است و محض و مطلق نیست. بنابراین، در جایی‌که خسارتی در نتیجه رفتار کودک یا مجنون یا کارگر نسبت به جان و مال دیگری واقع می‌شود، ضرر حاصله، حسب مورد به تقصیر سرپرست یا کارفرما نیز اسناد داده می‌شود و به همین دلیل است که در صورت اثبات عدم تقصیر، از مسؤولیت نهایی معاف خواهند بود. مسؤولیت کیفری ناشی از فعل غیر در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ که دقیقاً منطبق است با وضعیتی که طی آن کارفرما یا سرپرست به دلیل خطای کارگر یا شخص تحت سرپرستی واقع می‌شود (غلامی، بحیرایی، ۱۳۹٦، ص ۹) نیز مبتنی بر تقصیر است؛ زیرا به موجب ماده ۱٤۲ این قانون: «مســؤولیت کیفری به علت رفتار دیگری تنها در صورتی ثابت اســت که شخص به طور قانونی مسؤول اعمال دیگری باشد یا در رابطه با نتیجه رفتار ارتکابی دیگری، مرتکب تقصیر شود».

بر این اساس، می‌توان گفت که چون در نظام حقوقی ایران، مصادیق نقض نیابتی نیز مبتنی بر تقصیر ممکن است منتهی به بروز مسؤولیت شود، تحت شمول قواعد تسبیب است و به همین دلیل استفاده از عنوان تسبیب برای توصیف مصادیق نقض نیابتی در حقوق ایران، بلامانع است.

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

۴. مفهوم نقض نیابتی کپی‌رایت

نقض نیابتی کپی‌رایت، یکی از منابع مسؤولیت ناشی از فعل غیر، در نظام حقوقی آمریکا می‌باشد (Wright, 2000, 1008).

در بین نویسندگان حقوقی، به طور کلی نقض نیابتی به تحمیل مسؤولیت بر شخصی، به سبب خطای شخص دیگر، اطلاق می‌شود (Sykes,1988, p.563). بر این مبنا می‌توان گفت، نقض نیابتی خطایی حقوقی[۱] است که با فرض حصول برخی شرایط، موجب تحمیل مسؤولیت ناشی از فعل غیر بر دیگری می‌شود. پس، نقض نیابتی، ماهیتاً، خطا[۲] تلقی شده و از موجبات تحقق مسؤولیت ناشی از فعل غیر به حساب می‌آید.

نقض کپی‌رایت نیز عبارت است از مباشرت غیرمجاز شخص در استفاده یا اجرای حقوق انحصاری صاحب کپی‌رایت یا پدیدآورنده اثر.

بنابراین، می‌توان گفت نقض نیابتی کپی‌رایت، عبارت است از خطای حقوقی که شخص را در معرض تحمل خسارت ناشی از بهره‌برداری غیرمجاز نقض کپی‌رایت توسط دیگری قرار می‌دهد، مشروط بر آنکه دو شرط کنترل یکی بر دیگری و کسب منفعت مالی احراز شود.

۵. شرایط تحقق نقض نیابتی کپی رایت

نقض نیابتی کپی‌رایت، منوط به وجود رابطه‌ای میان عامل زیان و ناقض نیابتی است. معیار احراز نقض نیابتی کپی‌رایت در پرونده شاپیرو به سال ۱۹۶۳ آمده است؛ در این پرونده اعلام نمود که چنانچه به‌رغم عدم علم حقیقی به نقض مستقیم کپی‌رایت،

---

۱. توصیف نقض نیابتی به عنوان خطا، دلالت بر تقصیرآمیز بودن یا مشارکت ناقض نیابتی در رکن مادی نقض کپی‌رایت ندارد، بلکه این عبارت بدین معنا است که نقض نیابتی قانوناً می‌تواند سبب دعوای مسؤولیت مدنی قرار گیرد.

۲. Tort.

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

حق و توانایی نظارت با دریافت منفعت مالی مستقیم و آشکار در بهره‌برداری از آثار مورد حمایت، در هم آمیزد، بهترین شیوه‌ی تأمین اهداف کپی‌رایت در این وضعیت، تحمیل مسؤولیت بر ذی‌نفع چنین استفاده‌ای است (Shapiro, Bernstein & Co. v. HL Green Company, 316 F. 2d 304 - Court of Appeals, 2nd Circuit 1963) بنابراین، حتی به فرض عدم احراز رابطه کارگر و کارفرما یا تابع و متبوع، چنانچه، حق و توانایی نظارت و کنترل یکی بر دیگری اثبات شده و در عین حال منفعت مالی نیز نصیب شخص واجد کنترل شود، دادگاه‌های آمریکایی حکم به تحقق نقض نیابتی کپی‌رایت و مسؤولیت ناشی از آن خواهند نمود.

۵-۱. نظارت و کنترل

وجود حق و توانایی نظارت بر رفتار دیگری، مستلزم احراز رابطه قبلی میان دو طرف است. احراز چنین رابطه‌ای در نقض نیابتی کپی‌رایت و بر خلاف نقض نیابتی علائم تجاری، محدود به رابطه اصیل و نماینده نیست و دادگاه‌ها، در جایی که حق و توانایی نظارت را احراز کنند، حکم به مسؤولیت نیابتی می‌کنند. به عبارت دیگر، نقض نیابتی کپی‌رایت، منوط به احراز رابطه کارگر و کارفرمایی، خادم و مخدومی و تابع و متبوعی نیست و قلمرو وسیع‌تری دارد.(Grossman,2003: 147, Lowry's Reports, Inc. v. Legg Mason, Inc., 271 F. Supp. 2d 737, 745 (D. Md. 2003)) دادگاه‌ها به کرات، شخص واجد حق و توانایی نظارت بر فعالیت ناقض کپی‌رایت را در صورت کسب منفعت مالی مستقیم از چنین فعالیتی، مسؤول نیابتی تلقی کرده‌اند. Fonovisa, Inc., 76 F.3d(at 261-62.)

با اینکه مسؤولیت نیابتی به طور کلی ریشه در اصول نمایندگی و قاعده مسؤولیت کارفرما دارد اما در نقض نیابتی کپی‌رایت، تحمیل مسؤولیت نیابتی، منوط به احراز رابطه نمایندگی نشده است؛ مطابق رویه قضایی دادگاه‌های آمریکایی در نقض نیابتی کپی‌رایت و بر خلاف نقض نیابتی علامت تجاری، اثبات نمایندگی واقعی یا ظاهری ناقض مستقیم از سوی ناقض نیابتی، ضروری نیست (AT&T v. Winback &

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

Conserve Program, Inc., 42 F.3d 1421, 1439-40 (3d Cir. 1994)). بر این اساس، در فرض به‌کارگیری و استخدام گروه موزیک از سوی مالک رستوران به منظور اجرای موسیقی، و نقض کپی‌رایت توسط گروه مذکور، دادگاه‌ها در تحمیل مسؤولیت نیابتی بر صاحب رستوران به جهت وجود حق و توانایی نظارت او بر فعالیت گروه موزیک، تردید نکرده‌اند (Warner Bros., Inc. v. Lobster Pot, Inc., 582 F. Supp. 478, 482 (N.D. Ohio 1984).

۵-۱-۱. نظارت و کنترل قانونی یا واقعی

نظارت و کنترل شخص بر دیگری دو حالت دارد؛ گاهی کارفرما یا شخص واجد حق کنترل، در عمل قادر به کنترل رفتار شخص را تحت نظارت خود بوده و عملاً هم این امر را محقق می‌سازد. در مواردی نیز صرفاً قانون چنین حقی را برای شخص شناسایی می‌کند اما وی در عمل، امکان اعمال آن را به دست نیاورده است (Self, 1996, p.89).

دو دیدگاه عمده در این زمینه شکل گرفته است (Wright, 2000, p.1012) که هریک مزایا و معایب خاص خود را به دنبال دارد که در ادامه به این دو دیدگاه پرداخته می‌شود.

۵-۱-۱-۱. کنترل واقعی

دادگاه‌ها و نویسندگانی که معیار کنترل واقعی را مورد پذیرش قرار داده‌اند، به توانایی واقعی و دائمی خوانده جهت جلوگیری از نقض مستقیم واقع‌شده تأکید دارند (Bal Ion, 1996: 749-50, Banff, Ltd. v. Limited, Inc., 869 F. Supp. 1103, 1109 (SD.N.Y. 1994)) بر این اساس، آنچه موجب تحمیل مسؤولیت نیابتی بر خوانده می‌شود، توانایی خوانده در کنترل رفتار ناقض مستقیم در عالم واقع و نسبت به همان نقض خاص است و صرف وجود حق کنترل قانونی و کلی برای نظارت بر رفتار وی، کافی نیست. این معیار بسیار مضیق است و حتی ممکن است که در روابط

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]
[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

کارگر و کارفرما هم احراز نشود و به همین دلیل، برخی نویسندگان معتقدند که معیار کنترل واقعی، از قلمرو رابطه کارگر و کارفرمایی نیز عدول کرده است و شامل آن هم نمی‌شود (Nimmer, 1998, p.12-70 & Nimmer). بر مبنای معیار کنترل واقعی، صرف وجود حق قانونی برای کنترل رفتار ناقض، کافی نیست و چنانچه خوانده به رغم وجود حق قانونی، در عمل نتواند با اتخاذ تدابیر مقتضی، مانع از وقوع نقض حق شود، مسؤولیت نیابتی نخواهد داشت (Wright, op.cit, p.1013). به همین سبب، دادگاه در پرونده کافمن، با استناد به عدم احراز امکان کنترل مداوم بر رفتار ناقض کپی‌رایت، مسؤولیت نیابتی را محرز ندانست (Demetriades v. KaufInann69 690 F.Supp. 289 (S.D.N.Y. 1988).

۵-۱-۱-۲. کنترل قانونی

بر اساس معیار کنترل قانونی، تحلیل دقیق و مضیقی از رابطه خوانده و ناقض مستقیم در ارتباط با فعل ناقض صورت نمی‌گیرد و صرف احراز حق کنترل رفتار ناقض بر مبنای حکم قانون یا قرارداد طرفین، شرط کنترل را به منظور تحمیل مسؤولیت نیابتی برآورده می‌کند (Skelton, 1998, p.262-63)؛ بنابراین، عنوان کنترل قانونی، عام بوده و شامل حق کنترل ناشی از قرارداد طرفین نیز می‌شود.

بر خلاف معیار کنترل واقعی، دادگاه‌ها آمریکایی در برخی موارد، صرف وجود حق قانونی کنترل را به منظور احراز مسؤولیت نیابتی کافی تشخیص داده‌اند. برای مثال، در پرونده گریشوین، دادگاه با استناد به قرارداد میان خوانده و ناقض مستقیم، حق کنترل قانونی خوانده برای کنترل رفتار ناقض مستقیم را محرز اعلام نمود و بر همین مبنا، مسؤولیت نیابتی خوانده را مورد حکم قرار داد (Gershwin Publ'g Corp. v. Columbia Artists Mgmt., Inc., 443 F.2d 1159, 1163 (2d Cir. 1971).

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

این معیار، بسیار موسع به نظر می‌رسد و ظاهراً به منظور نیل به اهداف نظام کپی‌رایت تدوین شده است، چراکه متضمن حمایت بیشتری از صاحبان کپی‌رایت است (Wright,op.cit, p.1016).

۵-۲. کسب منفعت مالیِ ناشی از نقض مستقیم

شرط دیگر تحقق مسؤولیت نیابتی، کسب منفعت مالیِ ناقض نیابتی کپی‌رایت از نقض مستقیم است. احراز شرط منفعت مالی، منوط به وجود رابطه سببیت میان فعالیت ناقض حق و منفعت حاصل برای خوانده دعوا است. (Lemley & Reese, 2004: 1368). بر همین مبنا، دادگاه در جایی‌که دانشکده‌ای از طریق پخش بدون مجوز فیلم، نقض کپی رایت کرد، با استناد به عدم دریافت منفعت مالی از سوی دانشگاه به واسطه پخش فیلم، مسؤولیت نیابتی را محرز ندانست.[۱]

در نقض نیابتی کپی‌رایت، بر خلاف علائم تجاری، ضرورتی ندارد تا منفعت حاصل، مستقیم و بی‌واسطه ناشی از نقض کپی‌رایت باشد. به همین دلیل، دادگاه در پرونده داویس، افزایش درآمد حامیِ مالی تلویزیونی، به سبب افزایش فروش ناشی از نقض کپی‌رایت را موجب تحقق شرط منفعت مالی تشخیص داد.[۲] به همین ترتیب، در پرونده فونوویسا نیز دادگاه ضمن ایجاد «نظریه جذب»[۳]، افزایش درآمد مالک محل استیجاری (بازار اجاره‌ای) در نتیجه‌ی نقض کپی‌رایت توسط مستأجر را حائز شرط منفعت مالی به منظور احراز نقض نیابتی کپی‌رایت دانست.

---

۱. Roy Export Establishment Co. v. Trustees of Columbia University, 344 F.Supp. 1350 (S.D.N.Y. 1972).

۲. Davis v. E.I.DuPont De Nemours & Co., 240 F. Supp. 612 (S.D.N.Y. 1965).

۳. "draw theory".

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

۶. مسؤولیت ناشی از فعل غیر در فقه و حقوق ایران

در فقه نیز مطابق «قاعده‌ی وزر»، (حلی، ۱٤۰۷، ج ٤، ص ٥۳۱؛ محقق کرکی، ۱٤۱٤، ج ۷، ص ۲۸۳؛ شهید ثانی، شرح لمعه، ج ۱۰، ص ٦۰) مانند حقوق آمریکا، اصل بر شخصی بودن مسؤولیت است، اما بر خلاف حقوق آمریکا، در فقه، خروج از این اصل، جز در موارد استثنائی، پذیرفته نیست. شخصی بودن مسؤولیت بدین معنا است که، شخص تنها مسؤول رفتار[1] خویش است؛ بنابراین، تنها در جایی مصداق می‌یابد که زیان، ناشی از فعل یا ترک فعل تقصیرآمیز شخص نباشد؛ مسؤولیت مبتنی بر تقصیر شخص، ناشی از فعل غیر نیست و تنها از این باب، بدین وصف خوانده می‌شود که او در ارتکاب رکن مادی فعل زیانبار مداخله‌ای نداشته است. با این تحلیل، دامنه مصداقی مسؤولیت ناشی از فعل غیر در فقه و حقوق ایران محدود خواهد شد، چراکه مواردی چون مسؤولیت سرپرست و محافظ مجنون و صغیر یا مسؤولیت کارفرما ناشی از فعل کارگر، مسؤولیت شخصی به حساب خواهند آمد. به همین سبب است که مطابق ماده ۱۲ قانون مسؤولیت مدنی، کارفرمای بی‌تقصیر، محق در رجوع به کارگر است و ماده ۷ همان قانون نیز، مسؤولیت سرپرست یا محافظ را به تصریح، منوط به تقصیر آنان می‌داند.

در حقوق اسلام، صرف انتساب ضرر به شخص، موجب مسؤولیت می‌شود (مراغی، ۱٤۱۸، ص ٤۳٥؛ کاشف‌الغطاء، ۱۳٥۹، ج ۲، ص ۱٤۱)؛ بنابراین، هر جایی که بتوان به طریقی، ضرر وارده به دیگری را به شخصی منتسب کرد، مسؤولیت، شخصی خواهد بود. این در حالی است که مسؤولیت نیابتی کپی‌رایت در نظام حقوقی آمریکا، به هیچ روی، مبتنی بر رفتار شخصی فرد نیست و تقصیر نقشی در تحقق آن ندارد. به دیگر سخن، مسؤولیت نیابتی کپی‌رایت در حقوق آمریکا، حقیقتاً ناشی از فعل غیر است، چراکه اثبات عدم تقصیر یا حتی تلاش کارفرما به منظور جلوگیری از

---

۱. رفتار اعم از فعل یا ترک فعل می‌باشد.

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

وقوع نقض نیز، مانع از مسؤولیت وی نخواهد بود. به نظر می‌رسد، تنها مصادیق حقیقی، مسؤولیت ناشی از فعل غیر در فقه و حقوق ایران، مسؤولیت عاقله و بیت‌المال (دولت) است؛ زیرا به هیچ روی نمی‌توان ضرر وارده را به عاقله یا بیت‌المال منتسب کرد و با فرض اثبات بی‌تقصیری عاقله یا دولت نیز مسؤولیت آنان پابرجا خواهد بود. مبنای ضمان عاقله، همبستگی و تعاون اجتماعی یاد شده (شهید ثانی، ١٤١٣، ج ١٥، ص ٥٠٨) و مسؤولیت بیت‌المال نیز به دلیل حرمت خون و مال مسلم است (کلینی، ١٣٦٧، ص ٣٥٥؛ طوسی، ١٣٦٥، ج ١٠، ص ١٦٧) نه تقصیر یا امر دیگر منتسب به دولت. بنابراین، در فقه و حقوق ایران، مواردی که تحت عنوان مسؤولیت ناشی از فعل غیر بررسی شده‌اند، یا مانند مسؤولیت سرپرست و محافظ موضوع ماده ۷ قانون مسؤولیت مدنی و مسؤولیت کارفرما، ناشی از فعل کارگر، حقیقتاً ناشی از فعل غیر نیستند یا آنکه همچون ضمان عاقله و بیت‌المال، تحمیل مسؤولیت ناشی از فعل غیر، با هدفی جز، جبران کامل خسارت زیاندیده، صورت می‌گیرد (ساردوئی‌نسب، ١٣٨٦، ص ٨١-٨٢).

در نظام‌های حقوق نوشته مانند فرانسه و آمریکا ممکن است به برخی وجوه اشتراک در این زمینه با حقوق ایران دست یافت. در این قسمت ابتدا رویکرد نظام حقوقی آلمان و فرانسه بررسی شده و سپس تفاوت‌های مزبور تحلیل می‌شود.

۷. بررسی نظام‌های حقوقی فرانسه و آلمان

در این بخش به جهت وجود برخی وجوه مشترک میان نظام‌های حقوقی آلمان و فرانسه با ایران، رویکرد این دو نظام حقوقی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۷-۱. نقض ثانوی کپی‌رایت در آلمان

در نظام حقوقی آلمان مقرره‌ای کلی ناظر بر مسؤولیت ثانونی ناشی از نقض کپی‌رایت وجود ندارد (Schemkes, 2016, p.39)، اما برخی دادگاه‌ها با توسل به

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

مسؤولیت ناشی از معاونت، چنین رویه‌ای را شکل داده‌اند(Spindler, 2007, p.3) . در آلمان نیز به موجب رأی دادگاه فدرال، تحمیل مسؤولیت ثانونی ناشی از نقض کپی‌رایت منوط به احراز وجود حق کنترل قانونی و واقعی بر نقض مستقیم شده است. علاوه براین، درست مانند حقوق آمریکا، منافع اکتسابی ناشی از نقض برای خوانده نیز در احراز مسؤولیت او لحاظ می‌شود (Federal Court of Justice, GRUR, 1960, 253, 255).

این ملاک با مبنا قرار دادن ارتباط میان میزان سود حاصله و وقوع نقض به دست می‌آید و به نوعی مشابه شرط مستقیم بودن منفعت حاصله در نظام حقوقی آمریکا است با این تفاوت که چون مسؤولیت نیابتی در حقوق آمریکا محض و مطلق است، توجه به عنصر کسب منفعت مالی از اهمیت زیادی برخوردار است؛ اما در نظام حقوقی آلمان، از آنجاییکه مسؤولیت ثانونی ناشی از نقض کپی‌رایت، به نوعی مبتنی بر تقصیر است (Schemkes, 2016, p.42). استناد به شرط کسب منفعت مالی، در درجه دوم اهمیت قرار دارد و در صورت احراز شرط کنترل قانونی و واقعی که مثبت تقصیر خوانده است، اصل مسؤولیت محقق است، اما در حقوق آمریکا، شرط کنترل و نظارت اهمیت کمتری داشته و در راستای احراز تقصیر خوانده مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. به دیگر سخن، چون نقض ثانوی کپی‌رایت در آلمان مبتنی بر تقصیر خوانده است، نمی‌توان آن را مسؤولیت نیابتی خاص تلقی کرد و به همین دلیل مشابه مسؤولیت مشارکتی در آمریکا است که تحقق آن منوط به احراز تقصیر خوانده است.[۱] از این نظر حقوق آلمان مشابه حقوق ایران است و قاعده عمومی مسؤولیت نیابتی آنگونه که در نظام حقوقی آمریکا مشاهده می‌شود به چشم نمی‌خورد بر همین اساس است که مطابق بند ۱ ماده ۸۳۱ قانون مدنی آلمان، بر خلاف رویه جاری در

---

۱. see more: Leistner Spindler, Secondary Copyright Infringement New Perspectives in Germany and Europe, IIC, 2006, p.788.

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

نظام حقوقی آمریکا، اثبات عدم تقصیر خوانده مسؤولیت نیابتی، معافیت او از جبران خسارت را به دنبال خواهد داشت.[۱]

۷-۲. حقوق فرانسه

در نظام حقوقی فرانسه نیز مقررات خاصی ناظر بر مسؤولیت نیابتی کپی‌رایت پیش‌بینی نشده است اما در قوانین عام مدنی و کیفری این کشور اصولی مورد شناسایی قرار گرفته است که به موجب آنها امکان شناسایی مسؤولیت نیابتی در حوزه نقض کپی‌رایت وجود دارد (Amadei, 2001, p.203-4). مواد ۱۳۸۲ تا ۱۳۸٤ قانون مدنی فرانسه متضمن شناسایی مسؤولیت ناشی از فعل غیر در این کشور است. مستنبط از مواد ۱۳۸۲[۲] و ۱۳۸۳[۳] این قانون، شخص، مسؤول جبران خسارات ناشی از فعل یا ترک فعل تقصیرآمیز، ناشی از بی‌احتیاطی و عدم دقت است. بنابراین در فرض تحقق نقض مستقیم کپی‌رایت از سوی شخص به دلیل تقصیر دیگری، شخص اخیر با فرض احراز تقصیر، مسؤولیت خواهد داشت. این نوع مسؤولیت را نمی‌توان با مسؤولیت نیابتی ناشی از نقض کپی‌رایت در آمریکا قیاس کرد؛ زیرا مبتنی بر تقصیر است و به مسؤولیت مشارکتی در این کشور شباهت دارد. دادگاه عالی پاریس در سال ۲۰۰۰، با توسل به ماده ۱۳۸۲ قانون مدنی این کشور، عرضه‌کننده خدمات اینترنتی را با استناد به علم خاص او به نقض فعالیت نامشروع وب‌سایت ناقض حق و تأمین خدمات اینترنتی برای آن وب‌سایت، مسؤول تلقی کرد Cons. P. Gaz.Pal., no. 21, at 42-43, note (v. Monsieur G., TGI Paris, Mar. 24, 2000,. (Matthyssens (2001).

---

۱. german civil code, Section 831(1).

۲. CODE CIVIL [C. civ.] art. 1382 (Fr.))"anyone who, through her act, causes damage to another by her fault shall be obliged to compensate the damage. ")

۳. ibid, art. 1383 (Fr.)("everyone is responsible for the damage caused not only by her own act but also by her negligence or carelessness.")

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

ماده ۱۳۸٤ قانون مدنی فرانسه راجع‌به مسؤولیت نیابتی برخی افراد مانند سرپرستان، والدین، کارفرمایان، آموزگاران و ... است، اما با توجه به آنکه در این ماده مسؤولیت والدین و آموزگاران منوط به عدم اثبات بی‌تقصیری آنان شده، عملاً دایره‌ی مسؤولیت نیابتی در فرانسه نیز محدود به کارفرمایان شده است.[۱] بنابراین، در فرض نقض کپی‌رایت نیز اصولاً چنانچه تقصیر یا بی‌احتیاطی خوانده دعوی مسؤولیت نیابتی محرز نشود، تحمیل مسؤولیت نیابتی بر وی بی وجه خواهد بود. دادگاه عالی پاریس در جایی‌که کاربر اینترنتی، موسیقی ناقض حق را در وب‌سایت خود منتشر کرد، با این استدلال که عرضه‌کننده خدمات اینترنتی سرپرست کامپیوتر محل ذخیره موسیقی ناقض نبوده و هیچ اعمال کنترل، استفاده یا هدایتی بر وب‌سایت مزبور نداشته، تحمیل مسؤولیت بر وی را به استناد ماده‌ی ۱۳۸٤ قانون مدنی فرانسه رد کرد. علاوه بر این دادگاه به دلیل عدم احراز تقصیر یا بی‌احتیاطی عرضه‌کننده مزبور مطابق با مواد ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ همان قانون، از تحمیل مسؤولیت بر عرضه‌کننده بدین واسطه نیز خودداری کرد. دادگاه‌های فرانسوی بر خلاف دادگاه‌های آمریکایی، اصولاً مسؤولیت نیابتی را نمی‌پذیرند و جز در فرض احراز تقصیر یا بی‌احتیاطی خوانده، حکم به مسؤولیت ناشی از نقض کپی‌رایت توسط دیگری نخواهند کرد (: Amadei, 2001, p.206)؛ مگر آنکه برای مثال، رابطه کارگر و کارفرمایی میان ناقض مستقیم کپی‌رایت و مسؤول نیابتی برقرار باشد. حتی به نظر می‌رسد استناد دادگاه اخیر به عناصری چون «کنترل»، «استفاده» یا «هدایتی»، با هدف احراز تقصیر خوانده شکل گرفته و این امر قابل‌قیاس به شرط کنترل و نظارت در نقض نیابتی کپی‌رایت در آمریکا نیست، اما می‌توان بین حقوق ایران و فرانسه وجوه اشتراکی را یافت؛ زیرا در هر دو نظام حقوقی، اصل مسؤولیت نیابتی ناشی از نقض کپی‌رایت وجود ندارد و

---

۱. Art. 1384 civil code: "A person is liable not only for the damages he causes by his own act, but also for that which is caused by the acts of persons for whom he is responsible, or by things which are in his custody…"

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

البته همین وجه اشتراک را حقوق ایران با نام حقوقی آلمان نیز دارد. در این نظام‌های حقوقی، بر خلاف نظام حقوقی آمریکا که با اتکا به ادله اقتصادی سعی در توسعه مسؤولیت داشته، مسؤولیت مدنی از سبقه اخلاقی خود فاصله زیادی نگرفته و کماکان استناد به تقصیر نقش مهمی در نظام مسؤولیت مدنی ایفا می‌کند.[۱] با این همه، در این نظام‌های حقوقی اختلافاتی نیز مشاهده می‌شود؛ برای مثال هرچند با احراز تقصیر یا بی‌احتیاطی مسؤول نیابتی در حقوق فرانسه، وی با ناقض مستقیم کپی‌رایت می‌تواند واجد مسؤولیت تضامنی تلقی گردد (رک حاجی نوری، ۱۳۹۳: ٦-٥) اما در نظام حقوقی ایران، به دلیل وجود اصل مسؤولیت مباشر در فرض اجتماع با سبب، اولاً مسؤولیت نیابتی محقق نمی‌شود و ثانیاً با فرض تحقق ملاک مقرر در ماده‌ی ٥٢٦ قانون مجازات اسلامی، مسؤولیت مشترک میان ناقض مستقیم و نیابتی، تسهیمی است[۲] نه تضامنی.

۸. بررسی تفاوت‌ها

مسؤولیت‌های ناشی از فعل غیر در حقوق ایران که در برخی موارد مشابه مسؤولیت‌های موجود در نظام‌های حقوقی آلمان و فرانسه هستند، از نظر ارکان، مبانی و آثار با مسؤولیت نیابتی در آمریکا تفاوت دارند که در ادامه به این اختلافات پرداخته می‌شود.

---

۱. رک به رأی شماره‌ی ۹۱۰۹۹۷۰۲۲۳۱۰۰۸۰ صادره از شعبه‌ی ۳۱ دادگاه تجدیدنظر استان تهران مورخ ۱۳۹۱/٦/۲٥ که دلالت بر این می‌کند که مسؤولیت شهرداری‌ها نسبت به خساراتی که از شکستگی درختان در محدوده شهری به بار می‌آید، منوط به اثبات تقصیر شهرداری است.

۲. رأی شماره‌ی ۹۲۰۹۹۷۰۲۲٤٤۰۱٥۹۱ شعبه‌ی ٤٤ دادگاه تجدیدنظر استان تهران مورخ ۹۱/۱۱/۲٤، در خصوص مسؤولیت بانک نسبت به تقصیر کارمند خود نیز مؤید همین معنا است.

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

۸-۱. تفاوت از حیث ارکان

در نظام حقوقی آمریکا، مسؤولیت نیابتی ناشی از نقض کپی‌رایت، به صرف وجود رابطه‌ای مشخص و کسب منفعت مالی شکل می‌گیرد و به همین سبب از اقسام مسؤولیت محض و مطلق به حساب می‌آید(Branit, 1982, p.81-82) . از همین رو، اثبات بی‌تقصیری و حسن‌نیت شخص نیز او را مسؤولیت تضامنی معاف نخواهد ساخت؛ اما در فقه و حقوقق ایران، هرچند مسؤولیت عاقله یا بیت‌المال، محض بوده و مستلرم احراز تقصیر آنان نیست، سایر مصادیق ادعایی، مانند مسؤولیت کارفرما (کاتوزیان، پیشین، ص ۸۷) یا سرپرستان (صفایی و افضلی مهر، ۱۳۹۳، ص ۲)، مبتنی بر تقصیر است و به اثبات بی‌تقصیری آنان مسؤولیت، منتفی خواهد بود. بنابراین، می‌توان گفت، اصولاً تقصیر از ارکان مسؤولیت ناشی از فعل غیر در فقه و حقوق ایران است، اما مسؤولیت نیابتی در آمریکا، منوط به تقصیر شخص نشده است. علاوه بر این، در فقه و حقوق ایران، کسب منفعت مالی شخص، رکن تحقق مسؤولیت ناشی از فعل غیر نیست، در حالی که رکن بنیادین مسؤولیت نیابتی ناشی از نقض کپی‌رایت در حقوق آمریکا، کسب منفعت مالی ناشی از نقض کپی‌رایت است. ضمن آنکه، بر خلاف حقوق آمریکا، در فقه و حقوق ایران، صرف وجود رابطه موجدِ حق کنترل برای دیگری، به انضمام کسب منفعت مالی، مثبِت مسؤولیت ناشی از فعل غیر نخواهد بود. البته ظاهر کلام برخی فقهای متقدم، ضمان عاقله را به ارث‌بری او مستند کرده (طوسی، ١٤٠٠، ص ٧٣٧) که این امر مقبول واقع نشده است (رک: درویش‌پور، ۱۳۸۸، ص ٦٢-٣)؛ بنابراین، هرگاه مالک محل استیجاری یا محل اجرا، حتی عالماً عامداً، گروهی را برای اجرای موسیقی ناقض و با هدف جذب بیشتر مشتری در محل تجاری خویش دعوت نماید و به سبب اجرای موسیقی ناقض نیز حقیقتاً مشتریان و در نتیجه، در آمد وی افزایش یابد، در برابر صاحب حق مسؤولیتی نخواهد داشت و تنها مباشرین نقض، واجد مسؤولیت می‌باشند، مگر آنکه، رابطه میان مالک و مستأجر یا اجراکننده، مشمول مقررات قانون کار باشد که در این صورت، طبق ماده ۱۲ قانون

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

مسؤولیت مدنی و حسب شرایط آن، ممکن است مسؤولیت نقض بر کارفرما تحمیل گردد، در غیر این‌صورت، تنها در صورتی مسؤولیت بر مالک تحمیل خواهد شد که او در نظر عرف، سبب اقوی در نظر آید.

۸-۲. تفاوت از حیث مبانی

مبانی مختلف حقوقی و اقتصادی برای مسؤولیت نیابتی ناشی از نقض کپی‌رایت در آمریکا طرح شده است؛ مسؤولیت بنگاهی،[۱] یکی از اصلی‌ترین مبانی چنین مسؤولیتی تلقی می‌شود؛ (Steven, 2010, p.65-66) .شاکله مسؤولیت بنگاهی از دو گزاره بنیادین، نضج یافته است؛ اول آنکه هر فعالیتی باید هزینه‌های حوادث خود را متحمل شود(Calabresi, 1961, p.500) . در مسؤولیت‌های مبتنی بر تقصیر، هزینه‌ی حوادث بر زیاندیدگان ناشی از فعالیت‌های بدون تقصیر تحمیل می‌شود، اما در مسؤولیت بنگاهی به عنوان یک مسؤولیت محض، چنین هزینه‌هایی بر فعالیت بنگاهی تحمیل می‌شود که خطرهای بدون تقصیر را ایجاد می‌کند (Keating, 2001,p.1286) . دوم آنکه، بر اساس مسؤولیت بنگاهی، هزینه‌های حوادث ناشی از فعالیت بنگاه و شرکت باید در بین اعضای آن توزیع شود. یعنی هزینه‌های ناظر بر خسارت باید در بین کسانی که از فعالیت منتهی به ورود خسارت، منتفع می‌شوند، توزیع شده و تقسیم گردد.(Harper and James,1956, p.731).

اعمال این نظریه، تحمیل مسؤولیت محض و بدون تقصیر بر کارفرمایان و شرکت‌ها را موجه می‌سازد.

در فقه و حقوق ایران، اساساً، نگاهی اخلاق‌گرا و شخص‌محور به مسؤولیت ناشی از فعل غیر، شده و مصداق بارز مسؤولیت ناشی از فعل غیر در فقه و حقوق ایران، یعنی مسؤولیت عاقله نیز با هدف تعاون قبیله‌ای شکل گرفته است. به عبارت دیگر،

---

۱. Enterprise Liability.

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

فقه و حقوق ایران، با توجه به مبنای اخلاق‌گرای خود، ضمن تکیه بر تحقق عدالت اصلاحی، به طور موردی و خاص، حکم به مسؤولیت ناشی از فعل غیر، کرده است، اما در حقوق آمریکا، مصالح عمومی نیز نقش عمده‌ای در شکل‌گیری اصل عمومی مسؤولیت نیابتی به ویژه در حوزه حقوق فکری داشته و بر همین اساس، در پرونده تیکنور، دادگاه، تحمیل مسؤولیت نیابتی را با تکیه بر مصالح عمومی توجیه کرد (Shedd Brown Mfg. v. Tichenor, 257 S.W.2d 894 (Ky. Ct. App. 1953)).

۸-۳. تفاوت از حیث آثار

یکی از ادله تحمیل مسؤولیت ناشی از فعل غیر، در فقه و حقوق ایران (بادینی، ۱۳۸٤، ص ۳۲۷) و نیز حقوق آمریکا، (Priest, op.cit., p.463) جبران خسارت از زیاندیده است. به همین سبب، اثر اصلی شناسایی مسؤولیت نیابتی کپی‌رایت در حقوق آمریکا، مسؤولیت تضامنی مسؤول نیابتی در کنار عامل اصلی ورود زیان می‌باشد. دادگاه‌ها از زمان‌های گذشته، با استناد به اصول کامن‌لا و مقررات موضوعه، نظریه‌ی مسؤولیت نیابتی را به منظور تحمیل مسؤولیت تضامنی بر ناقضین کپی‌رایت مورد استفاده قرار داده‌اند (Ted Browne Music Co. v. Fowler, 290 F. 751, 754 (2d Cir. 1923)؛ بنابراین، از حیث حمایت از زیاندیده نیز، مسؤولیت نیابتی در آمریکا، موفق‌تر عمل کرده است؛ در فقه و حقوق ایران، تضامن خلاف اصل بوده و جز در موارد منصوص جریان نمی‌یابد. (نائینی، ۱٤۱۸، ج ۲، ص ۱۸٦؛ نجفی، ۱٤۱۳، ج ۲٦؛ ص ۱۱۳؛ دیلمی، ۱۳۹۰، ص ۹۲-۳).

۹. روش مقابله با وضعیت موردبحث در فقه و حقوق ایران

کپی‌رایت نقش مهمی در توسعه‌ی فرهنگی و اجتماعی ملت‌ها در عصر حاضر ایفا می‌کند(Lehman, 2002, p.1-13) . و حمایت مطلوب از آن امری ضروری به نظر می‌رسد. همانطور که ملاحظه شد، حقوق ایران، فاقد مقررات لازم به منظور تحمیل

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

مسؤولیت بر کسانی است که زمینه‌ی نقض کپی‌رایت را فراهم می‌کنند. با این همه، به نظر می‌رسد، در حقوق ایران نیز می‌توان با اتکا به برخی تحلیل‌ها، مسؤولیت ناشی از نقض کپی‌رایت را به فعالیت‌هایی که به نحو غیرمستقیم، نقض کپی‌رایت را به دنبال دارند، توسعه داد. این امر، حمایت از حق شخصی صاحب کپی‌رایت را تقویت می‌کند و در عین حال، با اصل جبران کامل خسارت نیز انطباق دارد.

۹-۱. قاعده فقهی حفظ نظام

دین اسلام علاوه بر جنبه‌ی فردی آن، واجد جنبه‌های اجتماعی متعددی نیز هست. بر این اساس، حفظ نظام اجتماعی اسلام، از امور مسلم فقهی شمرده شده است (رک: باقی‌زاده، امیدی فر، ۱۳۹۳، ص ۹۹).

احترام به اندیشه و فکر افراد جامعه، یکی از وسایل برقراری نظام اجتماعی است؛ نقض کپی‌رایت، نه تنها هتک حرمت نسبت به اندیشه و باور دیگری است، بلکه در صورت عدم اعمال ضمانت‌اجرای مناسب، قوه ابتکار را در جامعه کاهش داده و در نتیجه، نظام اجتماعی با اخلال مواجه خواهد شد. این ادعا گراف نیست که گفته شود، در عصر انفجار اطلاعات و شکسته شدن مرزهای جغرافیایی، تولید اطلاعات، از ضروریات، حفظ نظامات اجتماعی است. حال، چنانچه، این ادعا پذیرفته شود، لوازم آن نیز به دنبال می‌آید؛ اعمال قاعده حفظ نظام، موجب شکل‌گیری احکام ثانویه‌ای خواهد شد که به منظور حفظ نظام اجتماعی، حکم اولیه را تعدیل می‌کند. بدین‌سان، می‌توان ضمن عدول از حکم اولیه عدم مسؤولیت فراهم‌کننده زمینه نقض کپی‌رایت (برای مثال، مالک محل استیجاری یا محل اجرای ناقض)، حکم به مسؤولیت وی را پیش‌بینی کرد.

۹-۲. توسعه مفهوم اقوی بودن سبب

فقها و حقوقدانان، مصادیق مختلفی را بیان کرده که در آنها، سبب از مباشر اقوی است؛ جهل مباشر، مغرور شدن وی، مکرَه بودن او و مواردی از این دست، از جمله

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

این مصادیق است (رک: علامه حلی، ۱٤۱۰، ج ۱، ص ٤٥٥؛ جزینی عاملی، بی‌تا، ج ۳، ص ۱۰۷؛ شهید ثانی، ۱٤۱۳، ج ۷، ص ۳۳). این موارد نشان می‌دهد، هر کجا، رفتار مباشر، خالی از تقصیر باشد، فعل او در مقایسه با فعل سبب، ضعیف به نظر خواهد آمد و در صورت تقصیرآمیز بودن، اقوی از رفتار سبب در نظر گرفته می‌شود. نقض کپی‌رایت، ماهیت متفاوتی از اتلاف اموال سنتی دارد و اعمال مفهوم متفاوتی از اقوی بودن را اقتضاد می‌کند، چراکه بر خلاف اتلاف اموال سنتی که مرادف نقص یا تلف مال ولو در خفا و به طور شخصی است، ورود زیان به مال فکری، مستلزم «ابلاغ اثر به عموم» در قالب، اجرا، عرضه، نمایش و ... عمومی اثر به نحو غیرمجاز است. به همین سبب است که بهره‌برداری شخصی از آثار، نقض حق محسوب نمی‌شود. در چنین وضعیتی، کسی که با فراهم نمودن شرایطی (تأمین محل وقوع نقض)، برای «اجرای یا عرضه عمومی» اثر دارای کپی‌رایت و کسب منفعت از آن، موجب نقض کپی‌رایت می‌شود، در نظر عرف، نقش مهمی را در تجاوز به حقوق دیگری ایفا می‌کند. این تحلیل، به ویژه در فرض وجود عمد و قصد شخص، بسیار موجه به نظر می‌آید و با ملاکات مقرر در مواد ٥۲٦[1] و ٥۳٥[2] قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نیز منطبق است؛ بنابراین، درست است که رفتار ناقض مستقیم (مجری موسیقی ناقض)، با فرض علم و قصد او، ظاهراً اقوی در نقض کپی‌رایت دیگری است؛ اما چون صرف اجرای اثر، بدون ابلاغ آن به عموم، نقض کپی‌رایت نیست، شاید بتوان گفت، کسی که محل گرد آمدن عموم را فراهم کرده است (مالک محل اجرا و ...)، نقش قوی‌تری در نقض کپی‌رایت دارد و به همین دلیل، سبب اقوی از مباشر به حساب می‌آید.

---

۱. «... و چنانچه جنایت مستند به تمام عوامل باشد به طور مساوی ضامن می‌باشند...»

۲. «هرگاه دو یا چند نفر با انجام عمل غیرمجاز در وقوع جنایتی به نحو سبب و به صورت طولی دخالت داشته باشند کسی که تأثیر کار او در وقوع جنایت قبل از تأثیر سبب یا اسباب دیگر باشد، ضامن است ... مگر آنکه همه قصد ارتکاب جنایت را داشته باشند که در این صورت شرکت در جرم محسوب می‌شود».

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

۱۰. نتیجه و پیشنهاد

مسؤولیت نیابتی کپی‌رایت در حقوق آمریکا، از مصادیق مسؤولیت ناشی از فعل غیر به حساب می‌آید و بدین‌سان خروج از اصل شخصی بودن مسؤولیت تلقی می‌شود. در نظام حقوقی ایران و آمریکا، ضمن عدول از اصل شخصی بودن مسؤولیت، مواردی وجود دارد که شخصی در نتیجه تقصیر دیگری، مسؤول واقع می‌شود؛ مسؤولیت ناشی از فعل غیر در فقه و حقوق ایران، استثنا تلقی شده و جز در موارد منصوص از قبیل مسؤولیت عاقله، بیت‌المال، کارفرما ناشی از فعل کارگر، مسؤولیت سرپرست و محافظ ناشی از فعل صغیر و محجور و ... مورد عمل قرار نمی‌گیرد، اما در حقوق آمریکا، عدول از اصل شخصی بودن مسؤولیت، متضمن ایجاد قاعده‌ای عمومی در خصوص مسؤولیت ناشی از فعل غیر یا مسؤولیت نیابتی بوده است، زیرا مسؤولیت ناشی از فعل غیر در فقه و حقوق ایران و مسؤولیت نیابتی در حقوق آمریکا از حیث ارکان، مبانی و آثار با یکدیگر تفاوت دارند؛ تحمیل مسؤولیت ناشی از فعل غیر در فقه و حقوق ایران اصولاً با فرض وجود تقصیر در رفتار مسؤول مانند کارفرما یا سرپرست همراه است و به همین سبب، به نوعی، مسؤولیت شخصی به حساب می‌آیند؛ اما در حقوق آمریکا، اثبات حسن‌نیت مسؤول نیابتی نقض کپی‌رایت نیز رافع مسؤولیت او نخواهد بود. علاوه بر این، در حالی‌که، تحمیل مسؤولیت ناشی از فعل غیر در حقوق ایران، اصولاً با هدف جبران کامل خسارت از زیاندیده صورت می‌گیرد، در نظام حقوقی آمریکا، ضمن حفظ این هدف، به مصالح عمومی توجه شایانی می‌شود. ضمن آنکه، مسؤولیت نیابتی ناشی از نقض کپی‌رایت در آمریکا، تضامنی است؛ اما مسؤولیت ناشی از فعل غیر در ایران، تضامنی نیست. بنابراین، در نظام حقوقی ایران، چنانچه، نقض کپی‌رایت، خارج از قلمرو روابطی چون، کارگر و کارفرما یا سرپرست و کودک محقق شود، تحمیل مسؤولیت ناشی از فعل غیر ممکن نخواهد بود. بر خلاف حقوق آمریکا، هرگاه، شخصی، واجد کنترل بر دیگری تشخیص داده شده و از نقض واقع‌شده، به نحو مالی منتفع شود، مسؤولیت نیابتی

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

ناشی از نقض کپی‌رایت بر وی تحمیل خواهد شد. برای مثال، چنانچه، مالک رستوران، گروه موزیکی را به منظور اجرا در محل رستوران اجیر نماید و گروه مذکور، ضمن اجرا، کپی‌رایت دیگری را نقض نماید، مالک رستوران واجد مسؤولیت نیابتی تلقی می‌شود.

۱۱. پیشنهاد

نقض کپی رایت ماهیت خاصی دارد و در برخی موارد، مانند حق اجرای عمومی اثر، عرفاً نقض محقق نمی‌شود؛ مگر با دخالت شخصی غیر از ناقض مستقیم. بر همین اساس پیشنهاد می‌شود دادگاه‌ها در احراز نقض کپی‌رایت، با عنایت به این ماهیت ویژه و ملاکات قانونی مانند مواد ٥٢٦ و ٥٣٥ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، به مسؤولیت کسانی حکم کنند که بدون دخالت در نقض مستقیم کپی‌رایت، وسایل ارتکاب آن را فراهم می‌کنند.

۱۲. منابع

۱۲-۱. فارسی

۱. امامی، سیدحسن، حقوق مدنی، ج ۱، چ ۸، انتشارات اسلامیه، ۱۳۷۰.

۲. بادینی حسن، حامد نجفی، «مطالعه تطبیقی ارکان تحقق نقض غیرمستقیم حق اختراع»، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، شماره ۱۸، بهار ۱۳۹٦،

۳. بادینی، حسن، فلسفه مسؤولیت مدنی، چاپ اول، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸٤.

٤. باقی‌زاده محمدجواد، عبدالله امیدی فر، «ضرورت حفظ نظام و منع اختلال در آن در فقه امامیه»، شیعه‌شناسی، شماره ٤٧، ۱۳۹۳.

٥. دیلمی احمد، «تأملی در قرائت‌های مختلف از مسؤولیت تضامنی»، نشریه علمی-پژوهشی فقه و حقوق اسلامی، سال دوم، شماره سوم، ۱۳۹۰.

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

٦. ساردویی نسب محمد، «مبنای نظری متفاوت مسؤولیت مدنی عاقله»، نامه مفید، شماره ٦٤، ١٣٨٦.

٧. صفایی سیدحسین، مرضیه افضلی مهر، «مسؤولیت مدنی سرپرستان در قبال اعمال زیان‌آور کودکان»، بررسی تطبیقی و تحلیلی، تحقیقات حقوقی، شماره ٦٧، ١٣٩٣.

٨. غلامی، علی و امیرحست بحیرایی، «فاعل معنوی جرم و ارتباط آن با عناوین مشابه»، فصلنامه تعالی حقوق، شماره ٢٠، ١٣٩٦.

٩. غلامرضا حاجی نوری، «بازخوانی ضمان قهری به هنگام اجتماع سبب و مباشر»، مطالعات حقوق خصوصی، سال ٤٤، شماره ١، ١٣٩٣.

١٠.قاسم‌زاده، سید مرتضی، مبانی مسؤولیت مدنی، چاپ چهارم، تهران، نشر میزان، ١٣٨٥.

١١.قربانی مریم، مبانی مسؤولیت مدنی نیابتی، قم، دانشگاه قم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، ١٣٩٢.

١٢.کاتوزیان، ناصر، الزام‌های خارج از قرارداد: ضمان قهری، چاپ سوم، تهران، دانشگاه تهران، ١٣٨٢.

١٣.....، الزام‌های خارج از قرارداد، چاپ هشتم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ١٣٨٦.

۱۲-۲. عربی

١٤. آل بحرالعلوم، سیدمحمد، بلغه الفقیه، تهران، مکتبه الصادق، جلد اول، ١٤٠٣ه.ق.

١٥. جزینی عاملی، شمس الدین ابو عبدالله محمد بن محمد بن حامد بن مکی، الدروس الشرعیهٔ فی فقه الامامیهٔ، قم: مؤسسهٔ نشر اسلامی وابسته به جامعهٔ مدرسین، بی‌تا.

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

١٦. حلّی، جمال الدین، احمد بن محمد اسدی، (١٤٠٧ ه.ق) المهذب البارع فی شرح المختصر النافع دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ١٤٠٧.

١٧. حلی، الحسن بن یوسف بن المطهر، ارشاد الاذهان، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ج ٢، ١٤١٠.

١٨. شیخ الطائفه ابی جعفر محمد بن حسن طوسی، النهایه فی مجرد الفقه و الفتاوی، بیروت، دار الکتب العربی، ١٤٠٠.

١٩. شهیدثانی، شهید ثانی، الروضهٔ البهیه فی شرح اللمعه الدمشقیه، چاپ دوم، بیروت، دار احیاء التراث العربی، موسسه التاریخ العربی، ١٩٩٢.

٢٠. ..... ، مسالک الافهلم الی تنقیح شرایع الاسلام، ج ١٥، قم: مؤسسه المعارف الاسلامی، ١٤١٣.

٢١. طباطبائی کربلائی، علی بن محمد، ریاض المسائل فی تحقیق الأحکام بالدلائل، قم، مؤسسه آل‌البیت، ١٤١٨.

٢٢. طوسی، ابوجعفر محمد بن الحسن، تهذیب الاحکام، تهران، چاپ چهارم، نشر دارالکتب الاسلامیه، ١٣٦٥.

٢٣. عاملی، کرکی، محقق ثانی، علی بن حسین، جامع المقاصد فی شرح القواعد،، دوم: قم: مؤسسه آل البیت علیهم السلام، ١٤١٤

٢٤. کلینی، محمدبن یعقوب بن اسحاق، الفروع من الکافی، ج ٧ .تهران :نشر دارالکتب اسلامیه، ١٣٦٧.

٢٥. محقق حلی، شرایع‌الاسلام فی مسائل حلال والحرام، ج ٤، قم، موسسه اسماعیلیان، ١٤٠٨.

٢٦. محقق نائینی، منیه الطالب فی حاشیه المکاسب، قم: موسسه نشر اسلامی، ١٤١٨.

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

۲۷. نجفی محمد حسن، جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، ج ٢٦، ٣٧، ٤٢ و ٤٣، بیروت: دارالحیاءالتراث العربی، ١٤١٣.

۱۲-۲. انگلیسی

28. Amadei, Xavier, Standards of Liability for Internet Service Providers: A Comparative Study of France and the United States with a Specific Focus on Copyright, Defamation, and Illicit Content, Cornell International Law Journal: Vol. 35: Iss. 1, 2001.
29. Bal Ion Ian C., Pinning the Blame in Cyberspace: Towards a Coherent Theory for Imposing Vicarious Liability for Conduct Occurring Over the Internet, 18 Hastings Comm. & Ent. L.J, 1996.
30. Bartholomew, Mark and Tehranian, John, The Secret Life of Legal Doctrine: The Divergent Evolution of Secondary Liability in Trademark and Copyright Law. Berkeley Technology Law Journal, Vol. 21, No. 4, 2006.
31. Branit Thomas J., Note, Contributory Infringement Liability in Univesal City Studios, Irn v. Sony Cor, "The One and Only" Pays for Our Sins, 14 Loy. U. Crl. LJ. 79, n.17, 1982.
32. Bruce Lehman Hon., Copyright, Culture and Development: The Role of Intellectual Property and of WIPO in the Cultural Industries, wipo, 2002.
33. Calabresi Guido, Some Thoughts on Risk Distribution and the Law of Torts, 70 YALE L.J., 1961.
34. Grossman Craig A., From Sony to Grokster: The Failure of the Copyright Doctrines of Contributory Infringement and Vicarious Liability to Re-solve the War between Content and Destructive Technologies, 53 BUFF. L. REV, 2005.
35. Grossman Craig A., The Evolutionary Drift of Viarious Liability and Contributory Infringement: From Intersititial Gap Filler to Arbiter of the Content Wars, 58 S.M.U. L. Rev, 2005.
36. Harper Fowler Vincent, Fleming James, Fleming James (Jr.). The law of torts, Little, Brown, Vol 2, 1965.

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]

37. Holt Kathryn D., Grokster and Beyond: Secondary Liability for Copyright Infringement during Live Musical Performances, 19 J. Intell. Prop. L. Issue. 1, 2011.
38. Ke Steven Wan, Monopolistic Gatekeepers' Vicarious Liability for Copyright Infringement, Regent University Law Review, Vol. 23, No. 1, 2010.
39. Keating Gregory C., The Theory of Enterprise Liability and Common Law Strict Liability, 54 Vand. L. Rev, 2001.
40. Lemley Mark & R. Anthony Reese, Reducing Digital Copyright Infringement without Restricting Innovation, 56 STAN. L. Rev, 2004.
41. Melville B. Nimmer & David Nimmer, Nimmer on Copyright (MB) § 12.04[A][1], 1998.
42. Reinier H. Kraakman, Vicarious and Corporate Civil Liability, Tort Law and Economics, Edward Elgar Publishing, 2009.
43. Self Il Tilman E., Note, The Vicarious Liability of Trade Show Organizers for the Copyright Infringement of Exhibitors, 5 Tex. Intell. Prop. L, 1996.
44. Skelton Timothy L., Comment, Internet Copyright Infringement and Service Providers: The Case fora Negotiated Rulemaking Alternative, San Diego L. Rev, No.35, 1998.
45. Spindler, Leistner, Secondary Copyright Infringement New Perspectives in Germany and Europe, IIC, 2006.
46. Sykes Alan O., The Boundaries of Vicarious Liability: An Economic Analysis of the Scope of Employment Rule and Related Legal Doctrines, Harvard Law Review, Vol. 101, No. 3, 1988.
47. Wright Charles S., Actual Versus Legal Control Reading Vicarious Liabilip for Copyight Infringement into the Digital Millennium CopyrightAct of 1998, 75 WASH. L. Rev, 2000.

[Downloaded from clr.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.22516751.1398.23.2.5.8]